

ZOHAR

Zohar

knjiga sjaja

priredio
Geršom Šolem

Beograd
2009

Naslov originala:
ZOHAR - The Book of Splendour
Edited by Gershom G. Scholem

© Copyright na prevod za Srbiju:
IP BABUN

Sva prava objavljivanja zadržava izdavač.

Izdavač: BABUN
Prevod: Dragan Paripović
Pregledao i transkribovao: rabin Isak Asijel

Štampa
Lukaštampa, Beograd
Tiraž: 650
Drugo izdanje

ISBN 978-86-83737-63-5

SADRŽAJ

Uvod 7

POSTANJE

Početak 25
Univerzum: ljuska i jezgro 26
Prva luč 27
Stvaranje čovekovo 28
Muško i žensko 31
Sveproždirući oganj 34
Napuštanje života 37
Tri niti Duha 38
Najviši stupanj vere 39
Ponoć 41
Jakovljevi blagoslov 43
Veći od Josefa 45
Velika svetkovina 47
Jakovljeva smrt 53
Pečat na tvome srcu 61

IZGNANSTVO

Deset sefirota 67
Iz dubine 71

Dva aspekta	71
Šabat	72
Ljubavnici Tore	75
Sudbina duše	79
Patnja nevine dece	82
Tri vida duše	84
Služi Gospoda s radošću	85
Zvezde	86
Alegorijsko objašnjenje Jone	89

LEVITSKA-BROJEVI-PONOVLJENI ZAKON

Izgnanstvo i izbavljenje	95
Kako stajati pred Bogom	97
Himne na nebu	99
Sveto sjedinjenje	100
Božanska ljubav	101
Ruža šaronska	103
Drvo života	104
Skriveno značenje Tore	105
Tekstovi	108
Glosarijum	110

UVOD

ISTORIJSKE OKOLNOSTI NASTANKA ZOHARA

Knjiga Zohar, najvažnije literarno delo Kabale, leži pred nama donekle tiha i nepristupačna, kako i dolikuje jednom delu tajne mudrosti. Da li zbog toga, ili uprkos tome, nijedno literarno delo srednjeg veka, koliko god da je jasnije i pristupačnije od Zohara, nije izvršilo ni približno sličan uticaj, niti doživelo takav uspeh. Uticati na razvoj religioznih uverenja u dužem vremenskom periodu i u najširim krugovima judaizma, a naročito u onim najosetljivijim na pitanja religije, štaviše, uvrežiti se u periodu od tri veka, tačnije rečeno od petnaestog do osamnaestog stoleća, kao izvor doktrine i otkrovenja istog autoriteta i kanonskog ranga kao Biblija i Talmud - predstavlja prerogativu koja nije pripala ni jednom drugom delu jevrejske literature. Ova zračeća sila, razume se, nije izbijala od samog početka iz „*Knjige zračenja*“ ili, kako je obično prevodimo „*Knjige sjaja*“. Majmonidov „*Vodič za zbunjene*“, u skoro svakom pogledu antiteza Zoharu, vršio je u svoje vreme uticaj neposredno i otvoreno. Od samog trenutka svog pojavljivanja upliviao je na umove ljudi, bilo da ih je ispunjavao nadahnućem ili

bogobojažljivim slutnjama. Ipak, već nakon dva veka izrazitog uticaja knjiga je počela sve više i više da tone u zaborav sve dok je huk vekova nije skoro u celosti izbrisao iz svesti širokih masa. Tek krajem osamnaestog stoleća Pokret jevrejskog prosvetiteljstva je ponovo izvlači na svetlost dana nalazeći u njoj pokretačku silu za svoju borbu.

Sa Zoharom je slučaj bio drugačiji, budući da je on svoj put do javnosti morao da prokrči iz jedne bezmalo potpune, teško probojne anonimnosti i tajnovitosti. Stotinama godina, a možda i više, delo jedva da je pobuđivalo bilo kakvo interesovanje, a kamoli da je davalo povoda za ikakvu diskusiju. Kada se pojavilo na sceni ono je izražavalo (i prema tome pozivalo na) osećanja veoma malobrojnog soja ljudi koji su se u labavo uređenim zajednicima borili za novo, mistično razumevanje sveta Judaizma, nemajući ni najpričušeniju slutnju da je ova naročita knjiga, među mnogima koje su težile da jezikom alegorije i simbola izraze nove svetske poglede, jedina predodređena da doživi uspeh. Lagana senka skandala koji je pratio njeno objavljivanje i inicijalno pojavljivanje u svetu literature, kao i pitanje da li je možda posredi nelegitimno rođenje svojevrsnog literarnog falsifikata, vrlo brzo su, međutim, nestali i bili zaboravljeni. Polako, ali sigurno, uticaj Zohara beše narastao. I, u trenutku kada su se grupe, među kojima je njegov uticaj u burama jevrejske istorije prevladao, dokazale kao nosioci novog religioznog stava, koji ne samo da je polagao pravo na autoritet, nego ga je zapravo i stekao, Zohar je svojim takoreći zakasnelim, ali izuzetno intenzivnim prošnjajem nacionalnog života najposle uspeo da ispuni veliki istorijski zadatak tajnog teksta koji će služiti kao nadopuna Bibliji i Talmudu na jednom novom nivou religiozne svesnosti. Ovu njegovu

nadahnjujuću osobinu pripisuju mu sve do dana današnjeg brojne jevrejske zajednice u istočnoj Evropi i na Istoku, bez oklevanja potvrđujući ono što je od davnina poznato u vezi svetih tekstova - a to je da uticaj koji jedno takvo delo vrši na dušu ne zavisi od toga da li će ono biti shvaćeno.

Tek sa propašću onog nivoa života i verovanja prema kojem je Kabala u stanju da predstavlja istorijsku snagu, i sjaj Zohara je zgasnuo; a još kasnije, prilikom revalorizacije prosvetiteljstva, on je postao „*knjiga laži*“, štivo za koje se smatralo da zatamnjuje čistu luč judaizma. Reformistička polemika u ovom slučaju takođe je požurila da postane oruđe istorijskog kriticizma koji se, mora se reći, nakon nekoliko obećavajućih početaka, pokazao slabim i nesigurnim u izvršavanju svog programa, čvrstog koliko i njegovi metodi i istinitog koliko je većina njegovih teza uopšte mogla da bude.

Istorijski kriticizam će, međutim, nadživeti kratkotrajnu besmrtnost onog „izvornog“ judaizma iz čijih istorijskih nazora i hijerarhije vrednosti je i nastao. Lišen polemičnosti, zaokupljen preciznijim i objektivnijim uvidom u njegovu predmetnu suštinu, sada će se on potvrditi u novom (a delimično vrlo starom) kontekstu u kojem počinjemo da sagledavamo svet judaizma i njegovu istoriju.

LITERARNI KARAKTER

Ako je suditi po spoljašnjoj literarnoj fiziognomiji Zohara, daleko od toga da je on zamišljen i sačinjen kao jedinstvena kompozicija. Štaviše, Zohar nije ni nalik na nekakvo

izlaganje o pogledima na svet po uzoru na Kabalu, poput mnogih koji potiču još iz vremena nastanka Kabale pa i iz kasnijih perioda. Najpre se može reći da je to, u štampanoj formi kakva leži pred nama, jedna zbirka rasprava i spisa koji se po svojoj spoljašnjoj formi bitno razlikuju jedan od drugog. Čini se da su u većini poglavlja predstavljena tumačenja biblijskih pasaža, odnosno kratkih izreka ili dužih homilija, ili pak vešto komponovanih tumačenja čitavih nizova homilija u kojima rabin Šimon ben Johaj, glasoviti učitelj drugog veka i njegovi prijatelji i učenici objašnjavaju reči Svetog Pisma u skladu sa njihovim skrivenim značenjem i to skoro uvek na aramejskom jeziku. Ostala poglavlja, mada se na takva ređe nailazi, sačuvana su u vidu anonimnih i čisto činjeničnih tumačenja u kojima se ne mogu prepoznati tako istančani opisi pejzaža i ličnosti kakve nalazimo u drugim delovima dela i to gotovo uvek u jednom vrlo visokoparnom stilu. Veoma često je izlaganje enigmatično kratko, ali su ideje predstavljene uz prepoznatljivu propovedničku amplitudu i sa arhitektonski efektom elaboracijom. Mnoga poglavlja doista liče na fragmente proročanstava i tumačenja tajnih otkrovenja, a pisana su naročito nadahnutim, svečanim, „uzvišenim“ stilom, u toj meri da je nepristrasan čitalac gotovo sklon da pomisli kako su prekoračene granice dobrog ukusa u pravcu usiljenosti i visokoparnosti. Dok izlaganje uglavnom dobija tek lagano povišeni ton, bremenit i realističan, u određenom broju poglavlja uistinu možemo naći strast za povezivanjem ideja koja dospeva do svog ekstrema i degeneracije, uzdižući se iznad konceptualne realnosti. Isto tako, mnogi delovi su odvojeni od ostalih naročitim naslo-

vima kao manje ili više nezavisne kompozicije, za šta su verovatno postojali vrlo jaki razlozi.

Za glavni deo Zohara, koji je uređen delovima iz Peto-knjižja smatra se da predstavlja drevni Midraš, i u mnogim pojedinostima on imitira oblik drevnih radova pod istoime-nim nazivom iz prvih stoleća nove ere. Međutim, u celini gledavši, on ovu formu razbija da bi preuzeo jednu sasvim drugačiju formu srednjevekovne besede. Produžene kompo-zicije konstruisane sa određenim planom, kakve nalazimo u Zoharu u dužini od petnaest, dvadeset ili čak četrdeset stra-nica, u potpunosti su strane drevnom Midrašu. Ovde imamo drugojačije principe kompozicije. Isto važi i za delove naslo-vljene *Midraš ha-Neelam* (Tajni Midraš) i *Sitre Tora* (Tajne Tore), koji u velikom broju delova iz Petoknjižja, naročito u prvoj knjizi, čine paralelne deliće „glavnim delovima“.

Tajni Midraš, razume se, ima mnogo toga da nam kaže o Šimonu Ben Johaju i njegovom krugu, ali su u njemu skoro u potpunosti izostavljene izvorne mistične i teozofske linije misli; umesto toga, u svojim najvažnijim delovima, on pred-stavlja radikalnu alegorizaciju patrijarhalnih priča koje daju naznake o sudbini duše pre i posle smrti. Ove alegorije vrlo jasno otkrivaju svoju bliskost sa filozofskim propovedni-štvom trinaestog veka. Na drugoj strani, „Tajne Tore“, koje su uglavnom bile komponovane bez upotrebe forme Midra-ša ili dodavanja imena, predstavljaju prelaz od filozofsko-eshatološke alegorije ka izvorno mističnoj egzegezi.

Idra Raba (Velika skupština) opisuje, sa jednim izvan-redno smišljenim planom, mističnu „figuru“ Božanstva kroz simbol Prvog Čoveka, a Šimon ben Johaj tretira istu temu po drugi put u jednom monologu uoči svoje smrti, koja je vrlo živo opisana u *Idri Zuti* (Mala Skupština). Anonimne

„*Mišnajot*“ i „*Toseftot*“, zamišljene kao uvod u druga poglavlja, izlažu proročanstva u vezi sveta i duše. U *Raja Mehemna* (Verni Pastir), Mojsije i Rabin Šimon razgovaraju o skrivenim razlozima zapovesti. *Tikunim* ponovo daje detaljno tumačenje prvog poglavlja petoknjižja, i tako dobijamo sumu više od deset velikih i malih delova koji očigledno predstavljaju odvojene jedinice. Stoga se ne treba čuditi što pitanja o jedinstvenosti Zohara nailaze na vrlo neodređene odgovore.

NASTANAK I AUTORSTVO

Iako na ovom mestu ne možemo u potpunosti obratiti pažnju na različite kritičke poglede o Zoharu, rezultati analize do kojih se sve do sada stiglo mogu se, u svakom slučaju, ukratko sažeti. Najradikalnije gledište o Zoharu izneo je Hajnrih Grec (*Heinrich Graetz*). On je objavio da su svi delovi Zohara bez izuzetka delo španskog kabaliste Moše de Leona (*Moses de Leon*) koji je umro 1305. Uz put se veliki istoričar nije libio da na dotičnog kabalistu preko svake mere izlije žuč i jarost. Retko koje delo je u Grecovoj školi izašlo na tako žalostan i rđav glas kao de Leonov Zohar. Ne samo da nije prepoznao genijalnost koja se autoru Zohara - ukoliko se radi o delu jednog čoveka - ne može osporiti, nego je Grec u njemu video samo prevaru i šarlatanstvo.

Nasuprot ovom gledištu, na Zohar se gledalo, naročito u ranijim generacijama, kao na potpuno nejedinstveno delo, ili još kao na delo koje je u tajnosti nastajalo tokom vremena, i u kome su najrazličitije i često kontradiktorne sile kabalističkog pokreta nalazile svoj izraz. U oba slučaja je Moše de

Leon bio smatran urednikom drevnih spisa i fragmenata, kojima je možda dodao nešto svoje. Teorija da su u Zoharu bili čuvani „rani“ izvori i dokumenti, mada prema opštem uverenju u revidiranoj formi, danas je veoma raširena. Ako se sa tim složimo Zohar bi zaista mogao da bude (što nesumnjivo čini ovo gledište veoma atraktivnim mada mu nedostaju svi dokazi), čak i u svojim spoljašnjim počecima, riznica kreativnog narodnog duha te, poput Biblije i Talmuda, anonimno delo koje je nastajalo vekovima. Upravo na ovakvim gledištima da se uočiti dugotrajni uticaj škole *Ahad Haama*, kojoj nedostatak dokaza u teorijama - u čiju korist nije izneta čak ni senka filološko-kritičkog dokaza - ni u kom slučaju nije ugrozio širenje i razgranavanje. Ono što je ugodno može da prođe i bez dokaza.

Svaki pokušaj da se korišćenjem egzaktnih kriterijuma dokaže kako određeni slojevi i delovi Zohara potiču iz vremena pre sredine trinaestog veka dovodi uvek iznova do upravo suprotnog zaključka. Tu činjenicu je autor ove knjige lično iskusio. Nakon što je mnoge godine posvetio jednoj takvoj analizi, našao je da nepobitan rezultat tako malo odgovara početnim očekivanjima, da je u stvari morao u potpunosti da ih odbaci. Stoga dajem sebi za pravo da utvrdim sledeće:

Zohar je, uglavnom, jedinstvena knjiga, mada ne onako kako je to Grec zamišljao. Među odvojenim delovima nema slojeva niti drevnih materijala iz mističnih Midrašima koji bi nama možda bili nepoznati. Naprotiv, ovi delovi knjige izlaze iz umova svojih autora baš onakvi kakvi jesu, izuzev onih delova koji nesumnjivo nedostaju, a takvih ima dosta i nestali su iz rukopisa već u četrnaestom veku. Dobar deo štampanog materijala je pogrešno uređen, dok je, međutim,

sam rukopis očuvan u korektnom redosledu. Najposle, nekoliko kraćih delova je pridodato naknadno u četrnaestom veku. Odvojeni delovi ne ukazuju na mogućnost odgovarajućeg broja slojeva ili autora, ali je čitavo štivo Zohara u početku bilo sačinjeno iz tri dela. U sebi su uglavnom jedinstveni i to su:

- 1) *Midraš ha-Neelam*.
- 2) Glavni deo Zohara sa *Idra Rabom, Idra Zutom, Sitre Torom* i većinom ostalih kraćih tumačenja.
- 3) *Raja Mehemna* i takozvani *Tikune Zohar* čiji je autor jedan.

Sigurno je da autor trećeg sloja, koji je pred sobom imao kompletnu formu drugog koji citira i prilično neuspešno imitira, nije autor prva dva. Sve govori protiv toga: lingvistički karakter trećeg dela, njegova snažna apokaliptična stremljenja, mučna konstrukcija, divergentna gledišta, te način na koji se služi izvorima. Neko bi u vezi sa ovim mogao da iznese prilično riskantnu tezu kako je treći sloj možda nastao u autorovom poznom dobu kada je njegov talenat već presušio i napustio ga, pa je stao da imitira samog sebe. Međutim knjiga *Tikunim* trećeg sloja deluje nadasve autonomno čineći tako ovu tezu neodrživom. Ova poslednja grupa spisa komponovana je oko 1300. godine.

Sa druge strane, prva dva sloja su po svoj prilici delo jednog autora, čiji se razvoj od kompozicije prvog do kraja drugog sloja još uvek jasno uočava, i tako svedoči u korist teze da iza njih stoji jedna ličnost. Tajni Midraš, koji se zbog slobodnog korišćenja filozofske terminologije kao i delimičnog korišćenja hebrejskog jezika sve do danas uobičajeno smatrao poslednjim delom čitavog opusa, predstavlja najverovatnije njegov najraniji deo.

Iza svega stoji živa ličnost mistika koji, počevši najpre sa filozofskim i talmudskim učenjem svog vremena sve više biva privučen dubokim mističnim i gnostičkim idejama Kabale, da bi napokon sasvim odustao od filozofskih interesovanja iskazujući umesto toga uistinu zapanjujuću genijalnost za mistične homilije. Ruku na srce, trebalo je da prođe pola milenijuma da bi jevrejska literatura ponovo iznedrila jedno tako neprocenjivo delo. Takav je autor ovih najvažnijih delova Zohara - on nije ni redaktor niti je kolektor nego upravo propovednički genije. Ono što je on neočekivanom i impresivnom snagom stvorio iz teksta Svetog pisma i drevnih hagadskih motiva Midraša zaista je prava Kabala, nastala pre njegovog vremena, ali na koju se ugledao i koja je postala njegov spiritualni dom. Prema tome, njegov svet misli i koncepta nije bio ni nov ni neobičan, mistični izvori kojima se služio ni u kom slučaju nisu zaboravljeni tomovi i apokrifi iz opskurnih vekova. Radi se o literaturi Kabale iz vremena *Moše ben Nahmana* (1195-1270) i njegovog kruga, literatura koja je u velikom delu sačuvana i danas je takođe vrlo dobro poznata. Način na koji je mistični svet ovog autora Zohara satkan otkriva nam vrlo precizno samo razdoblje u kome je on bio angažovan na razvoju svoje Kabale. Uz to, čitavi nizovi lingvističkih i činjeničnih kriterijuma nepogrešivo ukazuju na isto vreme. Glavni delovi Zohara su, dakle, komponovani oko 1280. godine u Španiji, od strane jednog kabaliste koji nije ni video Palestinu. Ovo delo, uvek u novom ruhu i različitim literarnim i stilskim formama, izbija iz autora koji izgleda da je duboko iskusio preobraćenje u kabalu. No, uprkos svih maski koje on rado na sebe navlači, unutrašnja forma i lični stil su uvek istovetni.

Ali šta reći u vezi ovih maski? Šta reći o čitavom galijskom pejzažu koji se rastvara u nestvarnom, i o rabinu Šimonu ben Johaju, njegovoj porodici i prijateljima, i svoj drugoj „odeći“ ukrašenoj po ugledu na Midraš, u kojima autor izgleda da nalazi toliko zadovoljstvo, kao da uživa u igri mašte? Ovaj beg u anonimnost i romantične kulise izazivao je pravo literarno uzbuđenje u kritičkim delima 19. veka - ljutite napade i moralistički prezir, kao i obazrivo te ponekad bučno odobravanje - što danas može da izgleda prilično preterano. Jer, odavno je poznato da beg u anonimnost i sakrivanje iza pseudonima slute na literarni falsifikat, i neretko označavaju prevaru. Tako da se nismo uzalud odlučili za izraz „pseudo-epigraf“ (za podmetnuto delo tobožnjih bogougodnika) kako bi označili naročitu, ali ipak dozvoljenu kategoriju religiozne literature jednim terminom koji bi bio lišen moralističkog predznaka izopačenosti što odjekuje u engleskoj reči „falsifikat“. Važni dokumenti naše religiozne literature su u tom smislu falsifikati; takođe, mistična literatura koju je autor Zohara možda čitao sastojala se, u znatnoj meri, od ranijih pseudo-epigrafa.

Čak nismo sigurni ni da li je autor, koji tehnikom pseudo-epigrafije rukuje sa toliko veštine - dopuštajući likovima svog dijaloga obilje izmišljenih naslova knjiga i citata, uzeo literarnu formu kabalističkog pseudo-epigrafa toliko ozbiljno. Naravno, posmatrajući čitav niz imitacija Zohara koje su se pojavile u toku prvih sto godina od njegovog objavljivanja, jasno je da njihovi autori svu tu maskaradu nipošto nisu uzimali ozbiljno. Maskarada je služila kao zgodna prilika da ime autora koji je za sebe nalazio da je u posedu tajne mudrosti iščezne iza njegovog materijala. A, ako bi okvir ponekad bio namerno ili možda nesmotreno prekomerno ukrašen

- a Zohar je najistaknutiji, ali daleko od toga da je i jedini primer takve ljubavi prema maskaradi u jevrejskoj literaturi - još uvek se radilo tek o blagom dodiru. Tek kasnije, kada je prurušavanje postalo istorijska realnost ove stvari su bile grublje shvaćene.

Koliko razigrano se autor Zohara služio ovom formom pokazuje i vredna pažnje činjenica da je njemu osim ove knjige pošlo za rukom da sastavi i neka druga kraća pseudo-epigrafska dela, od kojih je jedno, takozvani „*Testament rabina Eliezera Veličanstvenog*“, uspelo da postane jedna od najraširenijih jevrejskih narodnih knjiga, mada je njeno pravo poreklo uglavnom nepoznato. Grec je, međutim, optužio Moše de Leona da je falsifikovao Zohar iz pohlepe za dobitkom, kako bi izmamio novac od lakovernih bogataša, pošto su knjige pod njegovim imenom prestale da mu donose dovoljno profita. Čak i ako ne bi imali ubedljiv dokaz da je glavni deo Zohara postojao još pre 1286. godine, a to je godina kada je Moša de Leon napisao „svoju“ prvu knjigu koja se u celini temeljila na Zoharu, za istorijski kriticizam bi ovako oslikana njegova figura, koja podseća na probisveta iz pripovedaka, bila neprihvatljiva. Ovo naravno ne isključuje mogućnost daje on sam napisao Zohar pre te godine.

No, da li je Moše de Leon u stvari autor Zohara, kako su to nekada davno njegovi savremenici posumnjali? Danas možemo potvrditi sa dovoljnom dozom filološke sigurnosti da Moše de Leona valja smatrati stvarnim autorom knjige. Zaista, iako su raniji dokazi koji potkrepljuju ovu hipotezu opovrgnuti, sada se pojavljuje jedan sasvim nov dokaz koji odlučujuće svedoči u prilog autorstva Moše de Leona. Jedno je sigurno: Moše de Leon posedovao je original dela koje je lično umnožavao i prosleđivao dalje počev od 1280. godine,

tako da je njegov zemljak, *Isak ibn Sahula* od Gvadalahare čitao „Tajni Midraš“ već 1281. godine. Od 1286. pa nadalje Moše de Leon je sastavio znatan broj „sopstvenih“ spisa. Ove knjige otkrivaju nam autora koji u potpunosti živi i kreće se u specifičnom miljeu Zohara, a ne samo u svetu Kabale njegovog doba, te tako jedino preostaje da ustvrdimo kako se on ili sasvim prepustio snažnoj ličnosti bezimenog autora Zohara, do te mere da je napustio i svoje lične crte, ili da je on pak sam autor knjige. Za potonje gledište postoji značajan hronološki pokazatelj. Sve do nedavno, niko nije znao koliko je star bio Moše de Leon kada je počeo da piše, niti je uopšte bilo moguće povezati njegovu „predistoriju“, odnosno vreme pre nego što je počeo da piše pod svojim imenom, onih deset do dvadeset godina koliko je neophodno za pripremu i tvorenje jednog dela te vrste kojima pripadaju prva dva sloja Zohara. Ali, nešto pre Prvog svetskog rata u Moskvi je zahvaljujući čudnoj koincidenciji pronađen rukopis za koji se ispostavilo da je ni manje ni više nego skripta Majmonidovog „*Vodiča za zabludele*“, pisanog za Mošu de Leona 1264. godine. Ovih dvadeset „praznih“ godina (1264-1286) koji su prethodili njegovom pojavljivanju u javnosti vrlo upadljivo se poklapaju sa periodom nastanka Zohara, koji je utvrđen potpuno različitim vezama i kriterijumima. Pa zašto onda put od čitanja „*Vodiča za zabludele*“ do eshatološkog misticizma Moše de Leonove „*Knjige racionalne duše*“ ne bi bio onaj isti gore opisani u kome se ogleda unutrašnji razvoj autora Zohara, od polu-filozofske alegorije do mistično-teozofskog tumačenja Svetog pisma? Možemo sa sigurnošću da kažemo kako se nijedan drugi španski kabalista tog perioda, od onih koje znamo i pojavljuju se pred nama sa svojim individualnim duhovnim obeležjima, ne može

dovesti u vezu sa mogućim autorom Zohara. Ni *Abraham Abulafija*, ni *Moše de Burgos*, ni *Jakov od Segovije* niti *Josef Gikatila* ne pokazuju tako nepogrešivu fiziognomiju. I, ko god nije rad da veruje u Veliko Neznano koje tako uspešno izmiče svim pokušajima da bude opisano, mora se prikloniti Moši de Leonu, ukoliko želi da uspe u rekonstrukciji jednog od najznačajnijih i najistaknutijih figura jevrejske religiozne istorije.

Ovde bi valjalo reći nešto i o jeziku Zohara, koji predstavlja jedan od najznačajnijih faktora njegovog uspeha. Postojana igra crno-belog kontrasta Zohara na specifičnom aramejskom, prekrivena je štovanja vrednom patinom kroz koju se probija sjaj obuzdanog entuzijazma i ideja koje su, da bi bile izražene uzdržanim jevrejskim jezikom 13. veka, morale da govore same za sebe. U obličju koje su preuzele one su, takoreći, pronašle svoj maternji idiom. Ovo lingvističko postignuće je utoliko više vredno poštovanja zbog toga što je srednjevekovni hebrejski, kao što je oštroumnom oku vidno, na svakoj stranici iskazan kroz aramejski redosled reči, sintaksu i terminologiju. A još više poštovanja izaziva činjenica da aramejski vokabular autora pokazuje čudnovatu oskudnost i jednostavnost. Čim se pročita prvih tridesetak stranica originala nauči se vrlo dobro jezik čitave knjige pa je, ako se to ima u vidu, zadivljujuće sa koliko skromnim resursima je toliko toga izraženo, i koliko veliki efekat je postignut. Veoma često je za tačno razumevanje delova Zohara neophodan prevod na hebrejski jezik Kabale tog vremena, a zapažanja Moše de Leona i pored svega toga brzo daju ključ mnogim poglavljima. Dobar deo mističnih koncepata izražen je prilično nasumično u novim rečeničnim formacijama, koje su u mnogim slučajevima nastale iz iskvarenih oblika

talmudskih reči u srednjevekovnim rukopisima, ili iz sličnih nerazumljivih tekstova.

O IZBORU ZA OVU KNJIGU

Čini se da je u najmanju ruku drsko vršiti ma kakav odabir iz jednog takvog dela kao što je Zohar, ali jedno je sigurno - dočarati u jednom skraćenom izdanju nešto od onog bogatstva sadržaja, neverovatnog obilja ideja koje krasi original predstavlja nimalo lak zadatak. Zaista, nikakav izbor ne može da oslika mističnu doktrinu Zohara. Takvo predstavljanje - ukoliko je uopšte izvodljivo u okviru jednog ovako nevelikog dela - moralo bi da podrazumeva sijaset pojašnjavajućih nota i komentara ne manjeg obima nego što je sam tekst.

Zato ono što sam pokušao da predstavim na narednim stranicama predstavlja niz poglavlja za koja se može očekivati da će na jedan neposredan način izazvati pažnju čitaoca: slikovitošću kojom je oslikan život duše, začuđujućom bistrinom biblijske egzegeze, upadljivom paradoksalnošću izrečenih misli.

Sva odabrana poglavlja - neka od njih su data u ponešto zgusnutom obliku - imaju zajedničko to što neposredno prizivaju čitaočevu maštu i fantaziju, bez poziva na tumačenje brojnih tehničkih i simboličkih asocijacija kojima tekstovi obiluju. Izvesna apsolutno neophodna objašnjenja data su u fusnotama. Međutim, u celini, usudio sam se da pretpostavim kako će zainteresovani čitalac sam poželeti da razmišlja o obilju simbola i slika koji se ovde pojavljuju. Upravo na taj način se Zohar vekovima obraćao širim čitalačkim kru-

govima. Najmanje je bitno da li je ovo ili ono simboličko značenje pravilno shvaćeno ili ne.

Držeći gore spomenuto na umu, odabrao sam poglavlja koja će baciti više svetla na mistične ideje u vezi Boga i različitih stupnjeva njegove manifestacije, o ideji duše, njenim nivoima i sudbini, kako već podučava Zohar. U izvesnom broju slučajeva, objašnjenje za jedno poglavlje može se naći u nekom drugom.

Smatrao sam da nije mudro da knjigu uredim u skladu sa temama i predmetima razgovora. Jedna takva organizacija ne bi bila preporučljiva, utoliko pre što su sva odabrana poglavlja veoma povezana, i stoje u uzajamnoj vezi. Prema tome, našao sam da je bolje držati se redosleda u kojem se delovi pojavljuju u originalnom tekstu Zohara.

Nadam se da će ova mala knjiga ispuniti svoj zadatak da čitaocu donekle dočara snagu kontemplativnih slika skrivenih unutar naizgled nerazumljivog razmišljanja kabalista.

Geršom. G. Šolem

POSTANJE

POČETAK

U početku“ (Postanje 1:1) - kada je volja Kralja počela da se ispoljava, on je urezao znamenja u nebesku sferu (koja ga okruživaše). U najskrivenijim dubinama, iz tajanstva *en sofa*, Beskonačja, suknuo je tamni plam, nalik na izmaglicu, oblikujući se u neoblikovanom - zatvoren u prstenu te sfere, ni bele ni crne, ni crvene ni zelene, niti bilo koje boje. Tek kada je ovaj plam počeo da poprima veličinu i obim, stvoriše se zračće boje. Iz najunutarnijeg središta plama izbilo je vrelo iz kojeg su se razlile boje na sve ono što je ispod, skriveno u tajnovitoj skrivenosti *en sofa*.

Vrelo je izbilo, a ipak se još nije probilo kroz eter (sfere). Ne bi se ni dalo razaznati, sve dok sa konačnim praskom nije zablistala skrivena vrhovna tačka.¹

Iznad ove tačke ništa se više ne može pojmiti. Zato je ona nazvana *rešit*, početak - prva reč (od deset) pomoću koje je univerzum stvoren.

* * *

¹ Ova primordijalna tačka je, prema Zoharu, poistovećena sa mudrošću Boga (*hohma*), idealnom mišlju Tvorevine.